

JAN RAGNAR HAGLAND

Norrøn syntaktisk variasjon i ein 'laboratoriesituasjon'

Innleiing

Det språkleg og innhaldsmessig ustabile ved produksjon og spreing av handskriven mellomalderleg tekst har, særleg i løpet av dei to siste tiåra, stått sentralt i filologsk ordskifte i vid meining av omgrepet. Mellomalderteksten karakterisert som ibuande variasjon kan på mange vis sjåast som ei overskrift for slikt ordskifte f.o.m. 1990-talet. Bernard Cerquiglini nesten programmatisk utsegn frå 1989 om at "l'écriture médiévale ne produit pas des variantes, elle est variance" (Cerquiglini 1989: 111) kan på mange måtar seiast å vera eit slags utgangspunkt for alt dette.¹ Råmene for Cerquiglini's refleksjonar over mellomalderleg skrift var det vi kan kalla litterære eller estetiske tekster og problemet med å få i stand tenlege utgåver av slike i notida. I så måte er framhaldet av sitatet ovanfor òg verdt å ha in mente: "La réécriture incessante à laquelle est soumise la textualité médiévale, l'approbation joyeuse dont elle est l'object, nous

Arbeidet med denne artikkelen er støtta av Fondet for Dansk–Norsk Samarbejde.

¹ Mellomalderens skrivning produserer ikkje variantar, ho er variasjon.

Hagland, J.R., professor, Norwegian University of Science and Technology (NTNU), Trondheim. "Old Norse Syntactic Variation in a 'Laboratory Frame of Reference'", *ANF* 125 (2010), pp. 83–98.

Abstract: The article presents and discusses syntactic variation within a rather strictly defined textual framework – that of different versions of the same redaction of the Frostating law, a provincial law in medieval Norway. Texts in a manuscript culture represent, to a great extent, variation as is well known from the transmission of e. g. narrative texts. Within the framework of a legal manuscripts textual variation of the same provisions was kept at a minimum, we must assume. Nonetheless, the main manuscript of the law studied here and fragments of one or more parallel manuscripts transmitting the same text display mutual syntactic variation between them on several points, such as IO – DO word order, head complement order and more. The variation is presented in tables I–VII in the article, the textual context is given in an Appendix.

Keywords: Old Norse word order, syntactic variation, head–complement order, passive constructions.

invitent à faire une hypothèse forte : la variance n'est jamais ponctuelle" (loc.cit).² Dette siste må sjåast som ein reaksjon mot det vitskaplege apparatet i tekstkritiske utgåver, der variasjon lett kan bli redusert til å dreia seg om isolerte former. Difor, meiner Cerquiglioni, er det slik at "ce n'est pas par le mot qu'il convient de saisir cette variance, mais pour le moins au niveau de la phrase" (loc. cit).³

Med dette som bakteppe skal vi i det følgjande gjera ei lita undersøking av språkleg variasjon som er å finna på frase- eller setningsnivå i ein heilt spesiell tekstleg samanheng. Det dreiar seg om språkleg variasjon ulike handskrifter (tekstvitne) imellom av same redaksjon av ein lovtekst – i dette tilfellet den såkalla Eldre Frostatingslova. Vi vil i utgangspunktet rekna med at det i ein slik teksttype har vore sett på som viktig å halda det semantiske, sjølve det juridiske innhaldet, i dei ulike lovparagrafane så stabilt som råd. Om ikkje ville skriftleg overlevering, spreieing av skriftlege eksemplar av lovteksten, vera lite funksjonell, i alle fall sett med vår tids augo. Variasjon i det språklege uttrykket i slike samanhengar skulle altså ikkje i særleg grad røra ved semantikken på tekstnivå. Når dei ytre rammer elles er nokolunde like, må språkleg variasjon då kunna oppfattast som uttrykk for reelle val språkbrukaren, her skrivarane, har hatt til rådvelde for å uttrykkja ei og same meining.

Det undersøkte materialet

Eit lite tilfang til å studera ein prosess som den vi her har skissert, finst altså i det relativt sparsamt overleverte handskriftstiltfanget vi har av Eldre Frostatingslov. Det dreiar seg på den eine sida om den teksten som var i den såkalla Codex Resenianus (heretter CR) frå 1260-åra, tapt ved brannen i København 1728, men overlevert i ganske gode avskifter frå seint 1600-tal, i seks parallelle avskrifter i alt. Denne gruppa avskrifter inneheld størstedelen av det vi har overlevert av Eldre Frostatingslov. På den andre sida gjeld det fragmenta NRA 1 C II, III og V (heretter NRA når dei er omtala som gruppe), som til saman inneheld delar av bolk IV, V, VII, VIII, IX, X og XIV frå same redaksjon av lovbooka som den i CR (jf. Hagland og Sandnes 1994: xxxvi-vii). Det er ikkje så svært stor felles

² Den stendige omskriving som mellomalderens tekstualitet er underlagt, og den lystige godkjenning denne er blitt gjort til del, innbyr oss til å setja fram ein sterk hypotese: variasjonen er aldri punktuell.

³ Det er ikkje på ord(nivå) ein lyt ta tak i denne variasjonen, men i det minste på setningsnivå.

tekstmengd det her gjeld – i alt 22 fragment av 19 ulike blad, men likevel nok til å gi oss eit lite inntrykk av korleis det språklege uttrykket i slik tekst kan variera innom det vi må kunna rekna som relativt faste ytre rammer. Jamvel om svært nøyaktig datering ikkje er mogleg, synest desse fragmenta å vera om lag jamgamle med CR. I faglitteraturen er dei alle tidfeste anten til 1260–70-åra eller meir romsleg til andre halvdel av 13. hundreår (jf. Johannessen og Simensen 1975: 118–121). Det er såleis ingen grunn til å rekna med at skilnad i tid for nedskrivning av CR på den eine sida og NRA på den andre skal vera årsak til språkleg variasjon dei imellom.

Spørsmålet om korleis det stemmatiske forholdet er mellom CR og desse fragmenta, er det vanskeleg å fastleggja sikkert, slik det ofte er tilfelle med lovhandskrifter. I dei fleste tilfelle synest CR å ha mest fullstendig attgjeving av teksten, men vanlege avskrivarfeil som t.d. ‘sprang frå det same til det same’ (“saut du même au même” – jf. Haugen 2004: 105) er å finna både i CR og NRA, t. d. slik i NRA 1 C II i bolk X: 17 av lova: *ef heimamaðr festir fyrr en hann comi fyrir utan þeciuna* [En ef hann tecc við festu síðan er hann cemr fyrir þeciuna] þa er hann secc .iij. aurum... Her er då teksten innom hakeparentes tydeleg sprungen over som følgje av ein slik vanleg avskrivarfeil, det vil seia at teksten mellom det første og det andre innslaget av ordet *þeciuna* er borte som følgje av eit slikt “hopp”. Tilsvarende er altså å finna også i CR utan at vi treng å utdjupe det vidare her. Men slike fenomen er med og understrekar det ustabile i ein handskriftskultur jamvel når det gjeld lovtekstar. Det synest ikkje å vera bindande argument for å rekna med at nokon av fragmenta er direkte avhengige av CR eller omvendt.

Ut over meir tekniske avskrivarfeil vil det ved produksjon av handskreven tekst, også av slik art som dette, oppstå variasjon på mange nivå – nivå vi ikkje skal leggja vekt på i samanhengen her. Såleis vil det vera til dels svært merkande variasjon i det ortografiske og til dels i representasjonen av det morfologiske uttrykket. Ein ekstra grunn til å halda det ortografiske nivået unna i nett denne samanhengen, er den uvissa dei seine avskriftene av CR skaper her, same kor gode vi reknar med at dei elles er. Det kan vera av interesse å studera slik variasjon i andre samanhengar (jf. t.d. Hagland 1976), men i det følgjande skal vi freista å samla synsfeltet om variasjon som går ut over det “punktuelle” for å halda oss til Cerquigliani – det vil seia variasjon på høgare nivå i tekststrukturen enn det fonologiske (ortografiske), det morfologiske og det leksikalske. Det må her likevel kunna føyast inn som ein sidemerknad at vi ved jamføring av CR og NRA vil finna punktuell variasjon på ordnivå. Når t. d. CR i IV: 27 skriv *a sumars degi* og *a vetrar degi*, der NRA gir *um sumarit* og

um vætr, må dét vera å rekna som variasjon på ordnivå. Det vil også vera tilfelle med variasjon mellom t. d. singular og plural av same leksem, som når CR gir *ef hinn sari vill eigi syna sar sin* (IV: 2) der NRA har *ef hinn sare vill eigi syna sar sitt* osb. Slik variasjon finst altså – med dei relativt små tekstlege konsekvensar det inneber, men det kan vel ikkje seiast å føra ut over dei lægre nivå i språk- og tekststrukturen. Vi skal difor følgja Cerquiglini og også la den sida av saka liggja her.

Frostatingslova i CR er utgjeven på grunnlag av det vi gjerne kallar vitskaplege avskrifter frå 1600-talet gjorde av røynde skrivarar som Ásgeir Jónsson og Árni Magnússon. Utgåva i NgL I gir ikkje variantar desse avskriftene imellom ut over ordnivået i teksten. Det er difor nødvendig å jamføra avskriftene med kvarandre for å komma CR så nært som råd også med omsyn til høgare tekstnivå, særleg med omsyn til ordstilling. Prinsipielt sett kunne det nemleg tenkjast at interferens frå islandsk 1600-tals språkkjensle på slike punkt i avskrifter. Ei samanlikning med attgjeving av den språklege konteksten kring materialet som er gjeven i tabell II–VII nedanfor (jf. òg Appendiks), gir eit overtydande inntrykk av at avskriftene gir att den ordfølgda CR må ha hatt i dei observerte tilfelle av variasjon på syntaktisk nivå mellom CR og NRA. Dei delane av lova der det er tekstleg overlapping mellom CR og fragmenta i NRA, finst i følgjande avskrifter av førstnemnde: GkS 1155a, fol., AM 314, fol., AM 311, fol., AM 310, fol. og Thott 2082, 4^{to}. Skrivarane av dei to første er ikkje identifiserte. Den tredje og fjerde er skrivne av Ásgeir Jónsson og den femte av Jón Magnússon. Det har såleis vore fire skrivarar involverte her, og det finst atskilleg variasjon avskriftene imellom av det slaget vi skal sjå bort frå i denne samanhengen. Men når det gjeld ordfølgda i materialet, som er gjevet i tabellane (jf. òg Appendiks), er det 100 % samsvar dei fem avskriftene imellom. Det einaste avviket i så måte er at heile den tekstsekvensen som utgjer materialet i Tabell VII, er oversprungen i Thott 2082, 4^{to}. Same korleis vi då måtte sjå på forholdet avskriftene imellom, gir teksten vi har overlevert, ikkje grunn til anna enn å stola på at CR er korrekt attgjeven i dei tilfella som interesserer i nett denne samanhengen.

Syntaktisk variasjon

Innom dei relativt faste tekstlege rammene vi har for denne vesle studien, kan det språklege uttrykket altså variera tilsynelatande fritt med omsyn til fleire fenomen på det syntaktiske nivået i teksten – det vil seia varia-

sjon utan konsekvens for det juridiske innhaldet i teksten sett med dåtidens augo, må vi rekna med. Det umarkerte forholdet, vil vi rekna med her, er at teksten *ikkje* varierer når det gjeld slike fenomen. Poenget i det følgjande vil då vera å sjå på *realisert* variasjon, på frase- eller høgare tekstnivå innom dei nokså stramme rammene vi her har å gjera med. Vi skal difor avgrensa oss til å sjå konkret på den variasjon som faktisk finst i det aktuelle teksttilfanget, utan å dra inn statistikk som gjeld forholdet mellom lik attgjeving av teksten i høve til dei faktisk førekommande tilfella av tekstleg variasjon ved ulike fenomen, for slik statistikk vil ha lite å seia oss. Ettersom døma i det følgjande vil gjelda forhold over det ortografiske nivået i teksten, er det av praktiske grunnar sitert frå utgåvene av Eldre Frostatingslov i NgL I og II i tabellar og i Appendiks.

Variasjon av det slaget vi her har skissert dei to tekstgruppene imellom av interesse i ein større samanheng, gjeld då nokre svært få tilfelle av veksling mellom aktiv- og passiv-konstruksjonar (tabell I) og det gjeld ordstilling av ulike slag. Variasjonstilfanget når det gjeld ordstilling er i første omgang presentert i nokså konsentrert tabellarisk form (tabell II–VII). Den vidare språklege konteksten til det 'avkledd' tilfanget i tabellane er gjeven i eit appendiks for den som måtte ønskja å søkja pragmatiske eller andre kontekstuelle grunnar for variasjonen i dei ulike tilfelle.

Aktiv eller passiv

Det finst for det første altså nokre få variasjonar med omsyn til bruk av aktiv eller passiv setningskonstruksjon. I materialet dreiar det seg om desse variablane (romartal + arabisk tal viser til bolk og kapittel i NgLs utgåve av Eldre Frostatingslov):

Tabell I

CR		NRA
enn ef maðr stefnir manni þing	X: 22	En ef manne værðr þingstæmnt
Nema þat at eins er scilt er i boc varri	X: 23	Nema þar sem boc vor scill
þa ero þeir sekir .vj. aurum töldum hverr þeirra	X: 33	þa sæckiz hværr þeirra .vi. aurum toldum

Som vi ser, er variasjonen fri i den forstand at det ikkje systematisk er ein type konstruksjon i CR og ein annan i NRA. Det gjeld både her og elles i tilfanget der variasjon finst. Variasjonen i X: 33 gjeld veksling mellom perifrastisk passiv (kan òg analyserast annleis) og det vi kunne kalla mor-

fologisk markert passiv – eller det Faarlund (2004:126) kallar ‘medio-passive’. Faarlund held fram at “the passive use of the reflexive verb is in any case very limited compared to the much more common periphrastic passive”. Det kan vél vera at så er tilfelle. Variasjonen CR og NRA imellom kunne i så fall sjåast som veksling mellom ein litt avstikkande (og kanskje meir opphavleg) konstruksjon i NRA og ein meir umarkert vanleg konstruksjon i CR. Det er i alle fall verdt å registrera at dei to konstruksjonane synest å ha funnest og vore akseptable side om side på om lag same tidspunkt i høg mellomalderens norske språkhistorie. Innanfor ein nesten paradigmatiske kontekst som det vi har å gjera med her, kan dette bera bod om at det har vore ganske fri variasjon desse konstruksjonane imellom. Men materialet er for lite til at bastante konklusjonar kan dragast.

Variasjon i ordstilling – plassering av verbale partiklar m.v.

Det andre slags variasjon vi finn i dette materialet, gjeld då ordstilling av ulike slag. Følgjande variasjonsserie er å finna når det gjeld plassering av verbale partiklar, preposisjonar og det Faarlund (2004: 108) kallar ‘intransitive prepositions’ – *niðr*, *uppi*, *fram* etc.:

Tabell II

CR		NRA
Þa scal hann segia <i>til</i> mönnum samdægri	IV: 1	þa scal hann sægia mannum <i>til</i> samdægnes
En ef hann segir eigi <i>til</i> samdægri þa er hann mörðingi rétt	IV: 1	Enn mörðingi værðr hann ef hann sægir æigi samdægri <i>til</i>
þa leggi hann vápn sin <i>niðr</i>	IV: 10	þa leggi hann <i>niðr</i> vapn sin
þa ero þar <i>uppi</i> lögbaugar konongi <i>a bac</i> bundinn	IV: 11 IV: 30	þa ero þar lögbaugar kononge <i>uppi</i> bundinn <i>a bac</i>
er <i>til</i> ero nemdar	IV: 39	er nu ero <i>til</i> næfndar
þa liggia honum mercc .iij. <i>við</i>	VII: 7	þa liggia honum <i>við</i> .iii. mærc
oc scal hann hafa <i>fram</i> vitni sitt lt	X: 17	oc scal hann <i>framme</i> hafa vitni sitt allt
En finnandaspic scal scera <i>niðr</i> fra horni oc aþr i siðu	XIV: 10	En finnanda spic scal skera fra horne <i>niðr</i> oc aftr a siðu

Tilfanget her synest både å kunna stadfesta og supplera det Faarlund (2004, 160–66) skriv om ordstilling i høve til det han kallar ”Head-complement order” (kap. 8.4.6), særleg det som gjeld partiklar (s. 163–64). Variasjon i ordstilling i tilfang som dette, dømesvis den vi ser i kap. X: 17 mellom *hafa fram* og *framme haua* skulle tilseia at oppfatningar om kva som er “particularly common” og ikkje i slike samanhengar (jf. t. d. Faarlund 2004: 163), kanskje bør modifierast noko. Variasjonen her mellom *oc scal hann hafa fram vitni sitt alt* (CR) og *oc scal hann framme haua vitni sitt allt* (NRA) kan i tillegg til ulik plassering av den ‘intransitive preposisjonen’ tenkjast å innebera ein semantisk nyanse, ettersom vi tilsynelatande har variasjon mellom retningspreposisjon *fram* og påstadspreposisjon *framme* her (jf. Faarlund 2004, 108). Den eventuelle semantiske skilnaden mellom *hafa fram* og *frammi hafa* synest likevel ikkje å ha vore større enn at det juridiske innhaldet har vore det same i bae tilfelle. Ordbøkene (Fritzner og Heggstad, Hødnebo, Simensen) fører berre opp *hafa + frammi* i tydinga ‘ha noko framme, syne, bruke, komme fram med noko’ (Heggstad, Hødnebo, Simensen 1975: 125). I så fall kan det synast rimeleg å rekna uttrykk med *hafa + fram* som synonymt – i alle fall i juridisk samheng som her. Men vi kan heller ikkje sjå bort frå at forma *fram* i CR i eit tilfelle som dette, berre er ein tilfelleleg variasjon – unøyaktig avskrift – på ortografisk nivå her og såleis utan reell opposisjon til *framme* i NRA. Det må i alle fall understrekast at alle avskriftene av CR samstavar om uttrykket *hafa fram*.

Variasjonen vi ser i IV: 10 mellom *þa leggi hann vapn sin niðr* (‘då skal han leggja våpna sine ned’), versus *þa leggi hann niðr vapn sin* (‘då skal han leggja ned våpna sine’) er framleis kurant i moderne norsk, men ikkje generelt elles i fastlandsskandinavisk. Parallelt med uttrykket *leggja niðr* i IV: 10 er elles *liggja við* i VII: 7 i tilfanget her. Det har då språkhistorisk interesse å kunna observera at variasjon i ordstilling ved slike partiklar synest å ha vore godt akseptabel i norsk i alle fall så tidleg som kring midten av 1200-talet. Alternativt kan vi sjå dette slik at den variasjonen vi ser i dette materialet frå 1200-talet, er halden ved lag i moderne norsk, men ikkje generelt elles i fastlandsskandinavisk.

Plassering av adjektiv og determinativ

Relativt stor variasjon er å finna innom frasen når det gjeld plassering av adjektiv og determinativ av ymse slag i høve til 'kjernen' (jf. Christoffersen 2004: 331). Det same gjeld genitiv som komplement til nominalt 'hovud'. Følgjande tilfang finst i det undersøkte materialet:

Tabell III

CR		NRA
a <i>hveriom</i> manaði	IV: 12	amanaðe <i>hverium</i>
ef maðr <i>fulltiða</i>	IV: 38	En ef <i>fulltiða</i> maðr
hía þeiri konu <i>einni hverri</i>	IV: 39	hía <i>æinni huærr</i> þessare kono
a .xij. manaðom <i>hveriom</i>	V: 13	a <i>hverium</i> tolfmanaðom
aura .vj.	VII: 5	.vi. aura
.ij. systkina synir	VIII: 12	systkina <i>tvæggia</i> synir
þa hefir hann fyrirgört oc vegit arfe <i>þeim</i>	VIII: 14	þa heuir hann fyrir gort oc veget <i>þeim</i> arfe
a <i>þvi</i> þingi	X: 17	a þingi <i>þvi</i>
at mali <i>þvi</i>	X: 32	at <i>þvi</i> male
til mals <i>sins</i>	X: 32	til <i>sins</i> mals
mercr .ijj.	X: 34	.ijj. mercr
eignar <i>buanda</i>	XIV: 7	<i>boanda</i> æignar

Slik variasjon kan nok vera med og gi inntrykk av 'fri' ordstilling i norrønt (jf. òg Faarlund 2004: 229). Materialet er likevel sjølvsgagt heller ikkje her stort nok til å gi grunnlag for sterke konklusjonar i så måte. Så lenge variasjonen altså ikkje er eintydig CR og NRA imellom, er det òg vanskeleg å sjå om det kan vera spesielle stilistiske, pragmatisk eller rytmiske omsyn som styrer valet av plassering av slike beskrivande ord.

Plassering av indirekte og direkte objekt

Også døme på variasjon i rekkjefølgda mellom direkte og indirekte objekt er i nokon monn å finna i dette materialet – likeins rekkjefølgda av verb og objekt og andre verbalbestemmingar, både etter finitt og infinitt verbal, som det går fram av følgjande oppstilling:

Tabell IV

CR		NRA
en .viiij. vetra gamall maðr scal taca <i>halfretti</i>	IV: 36	en atta vettra gamall maðr scal <i>halfretti</i> taca
ef honom er gefit <i>frelsi</i>	VIII: 8	ef honum er <i>frelsi</i> geuet
þa scal sakaraberi stemna þing <i>þeim</i> <i>manni</i>	X: 17	þa scal sacarabere stæmna <i>þeim</i> <i>manne</i> þing
Eigi scal segia sculld i garð <i>daudum</i> <i>manni</i>	X: 23	Engi scal sægia <i>daudum</i> <i>manne</i> sculld i garð
þa scal binda a bac honum <i>fola</i> i þvi fylki er þiofr er tecin	XIV: 12	Þa scal binda <i>fola</i> a bac honum i þui fylki er þiofr er tækinn i
En ef maðr stelr <i>minna</i> en þveiti	XIV: 12	En ef <i>minna</i> stell en þvæiti

Når det gjeld rekkjefølgda mellom direkte og indirekte objekt i norrønt, er det vanleg å meina at denne var lik rekkjefølgda vi har i moderne norsk "når vi ikke har erstattet det indirekte objektet med omskriving ved preposisjonsfrase" (Christoffersen 2004: 327). Det vil då seia at rekkjefølgda er IO – DO når baa ledd er substantivfraser. Når baa ledd er pronomen, førekjem likevel også rekkjefølgda DO – IO, seier Christoffersen (2004: 328). I samanhengen her er det då verdt å notera variasjonen frå kap. X: 17 mellom det som er rekna for å vera den umarkerte IO – DO rekkjefølgda: *þa scal sacarabere stæmna þeim manne þing* (NRA) og DO – IO rekkjefølgda i: *þa scal sakarabere stemna þing þeim manne* (CR) i nøyaktig same språklege kontekst. Det same synest å gjelda for IO og DO + adv (*sculld i garð*) frå kap. X: 23. I baa tilfelle ser vi altså variasjon i ordstilling mellom indirekte og direkte objekt også i tilfelle der det ikkje er tale om pronomen.

Det vi elles ser av variasjon i oppstillinga ovanfor når det gjeld plassering av verbal-bestemmingar, fell truleg inn under det Christoffersen (2004: 328) karakteriserer som resultat av eit "avsendervalg", der også setningsrytme etter hennar meining kan ha spela ei rolle. Døme som dei vi har ovanfor frå kap. IV: 36, VIII: 8 og XIV: 12 (2 gg.), tyder likevel kanskje meir på at det kan ha vore eit ganske fritt val, jamvel om det altså finst ei oppfatning om at det ved infinitt verbal, som det til dels er tale om her, var ein hovudtendens til å plassera både direkte objekt og kortare adverbiale ledd *før* slikt verbal (jf. Christoffersen 2004: 328f.). Slike generelle oppfatningar kan elles sjølv-sagt berre grunnast på statistikk eller tendensar i større tekstmengder, og dei kan i så måte vera rette nok. Men når vi finn variasjon innom nokså nøyaktig same tekstlege råmer slik vi har i det vesle materialet her, må vi vel ta høgð for at språkkjensla har opna for større fleksibilitet enn det vi vanlegvis finn realisert i løpande skriftleg tekst av ulike slags.

Plassering av modalt og infinitt verbal

Det same som vi ser når det gjeld plassering av verbale bestemningar, kan vel gjelda for variasjon med omsyn til plassering av modalt og infinitt verbal, til dels med konsekvens for plassering av subjektet, som i følgjande dømme:

Tabell V

CR	NRA
En sva <i>sculu</i> örvasar oc omagar utlags manns <i>fara</i> V: 13	En sva <i>sculu fara</i> orvarsar oc omagar utlags mannz
En þat fe <i>scolo</i> böendr <i>hafa</i> allir saman X: 33	En þat fe <i>sculu hana</i> böendr aller saman
þa standi sva sem þau <i>hafa</i> gör <i>verit</i> XIV: 6	þa stande sem þau <i>hana veret</i> gorr

I NRA-versjonen frå V: 13 og X: 33 kan vi seia at subjektet er flytt til høgre i setninga, slik at både modalt og infinitt verbal kjem føre subjektet, medan det står på vanleg plass i CR.

Plassering av predikativ og adverbial

Det same synest å kunna gjelda plassering av predikativ, som i desse to døma frå tilfanget vi har sett på her:

Tabell VI

CR	NRA
verðr <i>utlagr</i> gör	IV: 30 verðr gorr <i>utlagr</i>
þa taca þær conor er ero <i>systra døtr</i> VIII: 13	þa tace conor er <i>systra døtr</i> ero

Når det gjeld plassering av adverbial, som det eine dømet nedanfor, synest variasjonen i ordstilling å tilsvare det mønsteret vi kjenner att i dagens norsk:

Tabell VII

CR	NRA
eða hafa spurt <i>sannlega</i> af þeim XIV: 6	eða haua <i>sannlega</i> spurt af þeim

Sluttmerknad

Samla sett kan den syntaktiske variasjonen vi ser i dette spesifikt juridiske språktilfanget, då tolkast i litt ulike retningar: Variasjonen vi har sett i rekkjefølgda mellom 'kjernen' i substantivfrasar og ulike slags underledd, kan vera med og underbyggja eksisterande oppfatningar om at dei faste mønster vi har for ordninga av ledd i slike frasar i moderne norsk, enno ikkje var så fast etablerte i andre halvdel av 1200-talet. I andre tilfelle synest tilfanget her å kunna modifisera oppfatningar om ordstilling når det gjeld 'hovud' og verbale partiklar. Og vidare ser vi altså variasjon som seinare i språkhistoria har vorte stramma inn i delar av det skandinaviske språkområdet, men ikkje i andre. I så fall har ordstillinga i slike høve vore med og etablert syntaktiske dialektkilje i dette målområdet.

Omfanget av det språklege tilfanget vi her har sett på, er likevel såpass avgrensa at det vil vera å vona at liknande materiale kunne etablerast for andre teksttypar frå same eller om lag same periode. Vidare studiar av dét vil i så fall kunna gi oss sikrare grunn å stå på når det gjeld studiar av ordstilling i norrøn syntaks. Oppmoding om jakt på slikt tilfang vere med dette lansert.

Tilvisingar

- Cerquiglini, Bernard. 1989. *Éloge de la variante. Histoire critique de la philologie*. Paris (Editions du Seuil).
- Christoffersen, Marit. 2004. Syntaktisk utvikling. I: Haugen (red.) 2004, s. 303–36.
- Faarlund, Jan Terje. 2004. *The Syntax of Old Norse*. Oxford (Oxford University Press).
- Fritzner, Johan. 1883–96. *Ordbog over det gamle norske Sprog*. I–III. Christiania. Bd. IV, *Rettelser og tillegg* v/Finn Hødnebo. 1972. Oslo–Bergen–Troomsø (Universitetsforlaget).
- Hagland, Jan Ragnar. 1976. Avskrift «ord ifra orðe». Gransking av ein kontrollert avskrivingsprosess frå mellomalderen. *Maal og Minne 1976*, s. 1–24.
- Hagland, Jan Ragnar og Jørn Sandnes. 1994. *Frostatingslova*. Oslo (Det Norske Samlaget).
- Haugen, Odd Einar (red.). 2004. *Handbok i norrøn filologi*. Bergen (LNU/Fagbokforlaget).
- Heggstad, Leiv, Finn Hødnebo og Erik Simensen. 1975. *Norrøn ordbok*. Oslo (Det Norske Samlaget).
- Johannessen, Ole-Jørgen og Erik Simensen. 1975. *Norsk språk 1250–1350. Primærkjelder og litteratur. Ein bibliografi*. Oslo–Bergen.
- NgL I og II = *Norges gamle Love indtil 1387*. Første Bind og Andet Bind. Christiania 1846 og 1848.

Appendiks

Språkleg kontekst for materialet i Tabell II⁴

En ef maðr ferr eptir útlögom manne oc vegr hann þá scal hann segia <i>til</i> mönnom samdœgris í því sama fylki	CR IV: 1
En ef færri æftir utlagum manne: oc uegr hann þa scal hann sægia mannum <i>til</i> samdœgnes	NRA
En ef hann segir eigi <i>til</i> samdœgris. þá er hann morðingi réttur	CR IV: 1
Enn morðingi værdur hann ef hann sægir æigi samdœgnes <i>til</i> .	NRA
nú verður hann farenn. þá ef hann vill at lögum veriaz. þá leggi hann vápn sin <i>nidr</i> oc bióði lög fyrir sic.	CR IV: 10
nu værdur hann farenn þa ef hann vill at lagum væriasc. þa leggi hann <i>nidr</i> vápn sin oc bióðe log firir sic	NRA
Ef maðr er særður oc kemz sá [eigi] í scog er særði eða verður höndom tekinn. oc býður hann lög fyrir sic. þá ero þar <i>uppi</i> lögbaugar konongi	CR IV: 11
Ef maðr er særður oc kemz sá [eigi] í skog er særði eðaværður hann honndom tækinn oc býður hann log fyrir sic. þa ero þar logbaugar konunge <i>uppi</i>	NRA
Sva er oc mælt at engum manne scal synia þinggöngu. nema manns bana þeim er vegr mann á þingi oc verður tekinn í epterrás. oc þjófe þeim er fóle var <i>a bac</i> bundinn. En ef...	CR IV: 30
[---] <i>a bac</i> . En ef...	NRA
ör scal scera oc láta þat öru fylgia at hann fann þann mann hiá þeirri konu einni hverrio er <i>til</i> ero nemdar.	CR IV: 39
orr scal scera oc lata þat oru fylgia. at hann fann þann mann akonu þeirri æinni hværri. er nu ero <i>til</i> næfndar.	NRA

⁴ Tekst med liten sats i eksempla frå NRA markerer utfylte lakuner i fragmenta.

En ef stýrimaðr memsc oc vill eigi fara. þá liggia honom
mercr .iij. við. CR VII: 7

en ef styrimaðr nemsc oc vill æigi fara. ða liggia honom við iij.
mærcr. NRA

þá scal sacaráberi stemna þing þeim manni. oc scal hann
hafa *fram* vitni sitt allt á því þingi saman bæði um heim-
stemnu oc cvóðuvatta CR X: 17

þa scal sacar abere stæmna þæim manne þing. oc scal hann
framme haua vitni sitt allt aþingi því saman. bæðe um
hæimstæmnu. oc um kvaðu vatta. NRA

En finnandaspic scal scera *niðr* frá horni oc aprt í síðu allt
til beina inn. CR XIV: 10

En finnanda spic scal scera fra horne *niðr* oc aftr asiðu alt til
bæina inn. NRA

Språkleg kontekst for materialet i Tabell III

Eyrir scal uppi læcnisfiár á *bveriom* mánaði oc .ij. mánan-
ðarmater miöls oc .ij. smiörs CR IV: 12

Æyrir scal uppi læcnisfiár amánaðe *buærium* oc .ij. mánanðarma-
tar miöls oc .ij. smiörs NRA

Ef maðr *fulltiða* kenner þat manni at hann hafi misleicit
hann í cesko svá at réttar stað nemi á. en hinn syniar. þá... CR IV: 38

En ef *fulltiða* maðr kenner þat manne at hann haue mislæikit
hann i cesko sva at rettar stað næmæ a En hinn syniar þa... NRA

oc láta þat öru fylgja at hann fann þann mann hiá þeirri
konu *einni bverri* er til ero nemdar. CR IV: 39

oc lata þat oru fylgja at hann fann þann mann hia *einni buæri*
þæssare kono er til ero til næmndar NRA

oc eigi meira en .v. aura vegna silfrmetna hveriu þeirra for-
lags eyre á .xij. mánaðom *hverium* CR: V: 13

... i forlags æyri a *bveriom* tolfmanaðom. NRA

- En ef segl er eigi fengit at þeirri stemnu er mællt er. þa scal giallda *aura .vj.* í gerð hverri. CR: VII: 5
- En ef segl er æigi fengit at þeirri stæmnu er mælt er. þa scal giallda *.vi. aura* igiærð hværri. NRA
- Nú er .xj. erfð er taca þeir menn er ero *.ij.* systkina synir karls oc cono. CR: VIII: 12
- Sv ællifta ærfð. er taca þæir menn er ero systkina *tvæggia* synir karls oc cono. NRA
- ef maðr verðr fyrir þeirri villu at hann vegr mann til arfs. þá hefir hann fyrirgört oc vegit arfe *þeim.* CR: VIII: 14
- þa hæuir hann firir gort oc veget *þæim* arue. NRA
- þá scal sacaráberi stemna þing þeim manni. oc scal hann hafa fram vitni sitt allt á *þvi* þingi saman bæði um heimstemnu oc um cvöðuvátta CR X: 17
- þa scal sacar abere stæmna þæim manne þing. oc scal hann frame haua vitni sitt allt aþingi. *þvi* saman. bæðe um hæimstæmnu. oc um kvaðu vatta. NRA
- en ef hann er eigi siálfr. þá er hann saðr at máli *þvi* er hann festi eið fyrir. CR X: 32
- En ef hann er æigi sialfr. þa er hann sannr at *þvi* male er hann fæsti æið fyrir. NRA
- En ef søeciandi hefir eigi vátt til máls *sins* á dómi. þá halldi veriandi upp .vj. eiði fanga [sic] CR X: 32
- En ef søekiannde hæuir ængi vát til *sins* mals adome. þa hallde væriannde upp settar æiði oc fanga vitni. NRA
- Haulldr scal taca at fullretti sínu mercr *.iij.* CR X: 34
- Haulldr scal taca at fullrette sinum *.iii.* mærcr. NRA
- En svá scal þann eið sveria. at þat hefir ek heyrnt at þat scill marca ámeðal eignar *búanda* oc almennings. CR XIV: 7
- En sua scal þann æið sværia. at þat hæui ec høeyrt at þat scil marca amaðal [sic] *boannda* æignar oc almennings. NRA

Språkleg kontekst for materialet i Tabell IV

en .viiij. vetra gamall maðr scal taca *bálfrétti* oc svá bæta til þess hann er .xv. vetra gamall. CR IV: 36

En atta vettra gamall maðr scal *halfretti* taca oc sua bæta til þæss er hann er .xv. vetra gamall. NRA

Nú er erfð hin .vij. er hrísungr oc sunr þýborinn oc hornungr tæcr ef honum er gefit *frælsi*. CR VIII: 8

Su er ærfð hin siuanda er hornungr oc risungr oc sunr þýborinn tæcr at honom er *frælsi* geue. NRA

þá scal sacaráberi stemna þing *þeim manni*. oc scal hann hafa fram vitni sitt allt á því þingi saman bæði um heimstemnu oc um cvöðuvátta. CR X: 17

þa scal sacar abere stæmna *þæim manne* þing. oc scal hann framme haua vitni sitt allt aþingi. því saman. bæðe um hæimstæmnu. oc um kvaðu vatta. NRA

Eigi scal segia sculld í garð *dauðum manni* nema hann hafi vitni til. CR X: 23

Engi scal sægia *dauðum man(n)e* sculld igarð. nema vitni se til. NRA

Ef þjófr er fundinn í búi manns eða í öðrum stað. þá scal binda á bac honom *fóla* í því fylki er þjófr er tekinn CR XIV: 12

Ef þjófr er funninn í búi mannz eða í öðrum stað. þa scal binnda *fola* a bac honum íþui fylki er þjófr er tækinn NRA

En ef maðr stelr *minna* en þveiti. þá scal heita hvinn um alldr siðan. CR XIV: 12

En ef *minna* stell en þvæiti. þa scal hæita hvinn um alldr siðan. NRA

Språkleg kontekst for materialet i Tabell V

En ef ármaðr tæcr nockot fé frá henne. þá liggr honom búrán við. En svá *sculu* örvasar oc ómagar útlags manns fara. CR V: 13

En ef armaðr tæccr noccot fe fra henni þa liggr honom buran við. En sva *sculu fara* örvasar oc omagar utlags mannz. NRA

En ef hann vill eigi afláta. þá æsti hann bœndr atfarar at taca af honom fé hins. oc leggi á .iij. mercr. En þat fé *scolo* bœndr *hafa* allir saman.

CR X: 33

En ef hann vill æigi af lata. þa æste hann bœnndr at fararr. at taca af honum fe hans. oc læggia á mærcr .iii. en þat fe *sculu haua* bœndr aller saman.

NRA

En hvárki málum er lýzc hafa fyrir nýmæli um slíc mál. þá standi sva sem þau hafa *gør* verit.

CR XIV: 6

En huatke malum er lycsc haua fyrir nymæli um slic mal. þa stande sem þau haua veret *gorr*.

NRA

Språkleg kontekst for materialet i Tabell VI

En ef maðr verðr *utlagr* görr á fylkis þingi eða á örvar þingi því er þar sem fylkis þingit skyllði vera...

CR IV: 30

En ef maðr værðr *gorr utlagr* afylkis þingi eða á orvar þingi þvi sem þar er sem fylkis þing scyllði vera.

NRA

Nú er hin .xij. erfð er taca systra .ij. synir.[þeir eigu báðir einn arf at taca] oc verðr hvárttveggi annars arfe. en ef þeirra missir við. þa taca þær conor er ero *systra dætr*

CR VIII: 13

Sv er hin .xij. ærfð. er taca systra tvæggia synir. [÷] oc værðr hvartvæggia annars arve. En ef þæirra misser þa take conor er *systra dætr* ero.

NRA

Språkleg kontekst for materialet i Tabell VII

Ef maðr ferr af landi brott oc spyr arfi andlát hans. oc hefir þau vitni frammi á fimtarstemnu er þeir menn bera er annattveggia voru í för með honum [eða hafa spurt *sannliga* af þeim er í för voru með honum.]⁵

CR XIV: 6

[...] menn bera er annattvæggia varo (i) for með hanum eða haua *sannlega* spurt af þæim er i for varo með hanum.

NRA

⁵ Teksten innom hakeparentes er oversprungen i Thott 2082, 4to.